

החינוך והמנחה

מצוות הפרשה במשנתם של רבותינו 'החינוך' וה'מנחת חינוך'

בסיעתא דשמיא
גליון צ"א | שנה ה' | פרשת כי תבוא אלו תש"פ

עובדות ומעשיות, פלפול והלכה
סובבים והולכים סביב מצות השבוע
במשנתם של רבותינו החינוך והמנחת חינוך
מוגשים בשפה ברורה ונעימה

והשבוע סביב: מצות הקריאה בביכורים

מהדורא מיוחדת לרגל יומא דהילולא קדישא של רבינו המנחת חינוך זי"ע

קדוש וטהור

מדור מיוחד לרגל יומ"ד של רבינו המנחת חינוך זי"ע

"צדיק בא לעירו!" עברה חלפה השמועה בין סמטאותיה ורחובותיה של העיר הקטנה, וכולה הייתה כמרוקחה,

הרה"ק רבי מאיר מפרמישלאן זי"ע אתי ובא לקבול מיוחד בעיר לחיזוק היהדות, הקדושה והתורה.

כולם רצו לראות ולהביט בפניו המזהירות של הצדיק ואף לקבל ברכה ממנו לישועה ברכה והצלחה.

בעיירה התגורר גם יהודי פשוט שקיים אמנם את מצוות ד' בשמחה, כשהוא אף מושתדל ללמוד קצת תורה, אולם 'מר בר רב אשי' גדול לא היה, גם הוא רצה להיכנס אל פני הקודש ולקבל את ברכתו של הרה"ק רבי מאיר, אולם ידע שאל הקודש נכנסים עם קיטעל ביד, אמנם מרוב פשטותו לא ידע קיטעל כיצד כותבים, מה כותבים ובאיזה צד. בשכך פנה אל אחד מתלמידי החכמים בעיירתם, שלא התבלט מדי הרבה, וביקש שיכתוב לו הימנו קיטעל למען יוכל להגישא אל הרה"ק רבי מאיר כדי שיברכו בכל טוב, ה"ח הסכים וכתב לו קיטעל ככל אשר ביקש ובחפץ לב.

היהודי נעמד בתור הארוך שלידי מוקם אכסנייתו של רבי מאיר'ל ובהגיע תורו הושיט נרגשות אל הקיטעל לרבי. הרבי התבונן בקיטעל, אחר נטלה שוב והתבונן בה התבוננות יתירה, ובהתרגשות שאל את היהודי: "אמור לי נא, מי כתב לך קיטעל זה?"

"ת"ח פשוט בבית הנכנסת". באה התשובה.

רבי מאיר'ל התרגש: "דע לך שהוא אינו פשוט כל כך! באשר אני רואה שמי שכתב לך את הקיטעל יש לו עינים טהורות!"

ובלשונו הקדוש באידיש: "דאס האט געשריבן א יוד וואס האט הייליגע אויגען!"

לאחר דרישות וחקירות קצרות של הרה"ק רבי מאיר'ל נודעה ונתבררה זהותו של כותב הקיטעל בכך שהוא לא אחר מאשר רבינו יוסף באב"ד זי"ע בעל מחבר הספר הנפלא "מנחת חינוך", שבשמועתיו המתבררות בבי מדרשא אנו מתעמקים מדי גליון וגליון!

ועליו התבטא הרה"ק רבי מאיר: יש לו עינים קדושות וטהורות!

מעשה זה סיפר הרה"ק רבי שלום מאסקאוויטש משא"ג - לנדון צ"ל לנדו בעת הגישי לו את הספר 'מנחת חינוך' בתור דרון דרשה לרגל הגיעו לגיל המצוות, כמסורת מנהגו בקודש להעניק לכל נער בר מצוה מציאצוי את הספר הקדוש 'מנחת חינוך'. בהסבירו בכך שמועה שמתבררת בשם הרה"ק רבי אהרן מבעלאז זי"ע על כך שפועל הגיע אליו אברך בן טובים והתאונן בפניו שיש לו הרגורים ומחשבות בלתי טהורות. בתגובה הורה הרה"ק מבעלאז ללמוד ולהגות בספר הקדוש 'מנחת חינוך' בהסבירו שעמילות ועיון בספר מסוגל ביותר לטהרת המחשבה, וכך שהרה"ק רבי אהרן בקדושתו המופלגת הבחין וידע מקדושת עינו של המנחת חינוך כמו שהרה"ק רבי מאיר מפרמישלאן זי"ע הבחין בעיניו החודרות מהקיטעל שהגיש לפניו על קדושת עיניו של הכותב, והוה פשר הראות המפתיעה של מוה"ה"א מבעלאז שהספר מנחת חינוך מסוגל לטהרת המחשבה ולשמירת העיניים, באשר הוא הוא 'מאיר' דשמעתניה' בעיני קדושה אלו!

עגלה עמוסה...

בימים עברו שררה היררכיה שלטונית שונה בצורה מובהקת מצורת השלטון הדמוקרטי הנהוג בימינו אנו. כאשר אם בימינו צורת הנגהת המדינה היא שהעם נושא את עצמו (עד כמה שהדבר אמת...) בבחירות דמוקרטיות ושקופות. היא שבימים עברו - ואף כיום במדינות ערב שונות - היה את המלך שהוא היה המנהיג והמוביל, המוציא והמכניס. הוא שלט בעל כבוד על שטחי החיים, בעוז ותעצומות.

מוקם של כבוד מיוחד ניתן למלך בלל העיניים ובכל השטחים, עד שכשמושלי המשלים רוצים לתאר במקצת את הפחד והיראה שצריכים לאוחזיו שעה שאנו עומדים לפני מלך מלכי המלכים הקב"ה, מתארים המה את הכבוד וההדר, הפחד והיראה של כל בר אנוש שעה שעמד לפני מלך מדינה כזו או אחרת.

אמנם אנו איננו יודעים לקלות מושגים אלו ואת עצמנים וכוחם, אחרי

שבזמנינו איננו רגילים לכך. אבל בימים ההם הייתה יראה זו חלק מסגנון החיים של כל עם באשר הוא שם.

כשלא כן כאשר מרכבות צבא המלך היו עוברים ברחוב, ויהי רחוב זה הרחוב הסואן ביותר בעיר, היו כל המרכבות האחרות זזות הצידה בכבוד ובמורא, ומאפשרים למרכבת צבא המלך לעבור בבטחה ובמהירות, ואפילו תהא מרכבה זו מרכבה של דואר המלך בעלמא, מכיון שהוא חלק מפלגותיו של המלך מקבל גם הוא כבוד מהעם.

אולם הכל מבינים שעל אף שאכן מוטל על כל המרכבות לזוז הצידה ולפנות את הדרך למרכבות המלך. שונים פני הדברים כאשר מדובר בכרכרה עמוסה בסחורה עד לעייפה, שהיא אינה צריכה לסור הצידה אף בפני מרכבת המלך, באשר הזהות הצידה יכולה לגרום נזק רב לבעל המרכבה שיסתכן באיבוד פרנסתו ונפילתו מבחר סחורתיו מן המרכבה.

בשכך, על אף שכולם מבינים שהיא כל סוגי המרכבות צריכות לנטות הצידה בפני מרכבת המלך, שונים המה פני הדברים כשמדובר במרכבה עמוסת סחורות עד להתפקע, שדינה שונה והיא אינה צריכה לנטות מפני מרכבת המלך כלל...

במשל זה השתמש הרה"ק רבי מאיר מפרמישלאן זי"ע במקרה מיוחד ונדיר באופיו ובמינו.

היה זה כשהסכים מלך ישראל וקדושו הרה"ק רבי ישראל מרוז'ין זי"ע להגיע לביקור מיוחד בעיירת רבותנו של רבינו המנחת חינוך רבי יוסף באב"ד זי"ע הלא היא העיירה "טארנאפאל" לחיזוק התורה והחסידות. כמובן ששבועות אחדים טרם הביקור כבר שחו הכל בהתרגשות אודות המאווע הכביר ועל משפיעת הקודש שניתן לקבל אפילו מהבטחה בזיו פני הצדיק, כל שכן משפיעת דברי תורתו ומהסתופפות בעל קדשו.

גם רבינו המנחת חינוך היה נרגש ביותר לקראת הביקור הצפוי, כשבימים בואו של הרה"ק מרוז'ין לעיר אמר מיד בבוך לתלמידיו שביים זה יקצר את שיעורו וילמדו את התוספות שאחזו באותו עת בלא עיון מספיק לעת עתה, באשר אינו רוצה להפסיד את הזדמנות הפז שנקרתה בפניו לקבל ולחזות את פני הרה"ק מרוז'ין זי"ע בזיו תארו ובעוצם קדושתו.

אולם למרבה הצער והמבוכה תקוותו וחלמו לא עלתה בידו. אסיפה דחופה של נציגי הקהילה שהוצרכו לפיתרון מעשי בשל בעיה מסובכת מאד הצריכה את השתתפותו בה, ועבק סיבוכה של הבעיה נתארכה האסיפה מעל ומעבר לזמן שנקבע לה מלכתחילה. כאשר בסיום האסיפה עת נחפז רבינו לשים את פניו לעבר המוקם המיועד לקבלת פני הרה"ק מרוז'ין, כבר נפנה הרה"ק משם ונסע להמשך מסעו באזור.

שברונו לנוכח ההזדמנות שנחמצה היה גדול הרבה מאד, עד שאפילו למחרת כשהגיע הרה"ק רבי מאיר מפרמישלאן זי"ע לבקרו לא יכל רבינו להסתיר את גודל עצבונו ומרידתו לנוכח החמצת השעה ועל שלא זכה להיפגש עם הרה"ק מרוז'ין.

"מה גם", הוסיף רבינו. "חושש אני ביותר מקפידתו של אותו צדיק, שהרי לא דבר יאה הוא שרוב העיר אינו נפגש עם צדיק הדור כשהוא בא להתארח אצלו. כשבאמת אין הדבר באשמתו כלל באשר אסיפת נציגי הקהל התארכה מבלי הודעה מוקדמת ורק בשל כך לא יכולתי להיפגש עמו, אולם חוששני שהרה"ק אינו יודע מכך, ובשכך יקפיד עלי על שלא קיבלתי את פניו כראוי."

הרה"ק רבי מאיר בראותו את גודל עצרו של רבינו, וברצונו לנחמו הבטיח לו שידאג לפייס את הרה"ק מרוז'ין ולהסביר לו שאין כאן שום מניעה אישית כנגדו או כנגד הנהגתו, אלא אך סיבה טכנית וצדדית עיכבתו לפי שעה.

כשלא כך הזדדו רבי מאיר ושיגר מכתב פיוס להרה"ק מרוז'ין זי"ע, שבתחילת מכתבו תיאר את גינוי המלך ומרכבותיו כפי שתארנוהו למעלה, כשהוא מדגיש לו שלכן ובשל כך על אף שהדת נתונה שהי צריכים כולם לצאת לקבל את פניו בבואו לבקר בעיר, עם כל זאת רבינו המנחת חינוך הוא בבחינת עגלה עמוסה בתורה לשימה בכל הפרמטרים ומכל זיות אפשריות, ובשל כך אין עליו חובה לנטות הצידה בפני מרכבת המלכות! כשבכך הסביר לו את חסונו של רבינו במעמד קבלת הפנים להרה נתארתו.

ואכן, נתפייס הרה"ק מרוז'ין זי"ע בהכירו את גודל ושגב קדושתו של רבינו, ואת עובדת היותו טעון בתורה ועבודה עד לעייפה, שבשל כך, ולא בגלל שום סיבה אחרת, לא השתתף בקבלת הפנים.

כשלוורינו אנו נשאר ברלוונטיות יתירה המסר המרכזי: רבינו המנחת חינוך אמת! ותורתו אמת! כשהינה עגלה עמוסה בתורה ויראת שמים עד להתפקע!

מסופר גם שבאותו ביקור של הרה"ק רבי מאיר אצל רבינו, שאלו רבי מאיר על רמב"ם מסוים שהיה מוקשה בעיניו תקופה ארוכה. ורבינו בלי להתבלבל תירץ לו על אתר את דברי הרמב"ם ואופן נפלא. כתוצאה מכך הפיל רבי מאיר את ראשו על דורונו, וכשהימו הכריז בהתפעלות שאכן גם בשמים מסכימו לביאור זה!

בשכך שאלו מיד על קטע רמב"ם מוקשה נוסף. כשעל קושיה זו תירץ לו רבינו שבעה תירוצים שונים, שלאחריהם כבפעם הקודמת הכריז רבי מאיר שתירוצים אלו הם תירוצים נפלאים, וכי מן השמים הסכימו שתירוצים אלו אמיתיים המה!!!

(לאחר משא ומתן זה התפנה רבי מאיר לתמוה אצל רבינו על מראה פניו, כשלאחריהם ניחמו כמתואר לעיל)

אכן, תורת המנחת חינוך תורה מן השמים היא! ומן השמים מסכימים שתורתו אמיתיים המה!!!

ספר מנחת חינוך

על ספרו של רבינו המנחת חינוך אין צורך ואין יכולת להאריך, כאשר ידוע שגב קדושת הספר כמו גם עומק ההבנה והעיון עם הפלפול והחיידוד ששוררים בו בכל קטע וקטע. כשלא התפשט ספרו זה בכל תפוצות ישראל, הולכי פראקים כאומרו ויצמח, ולאפיים ורבותו מישראל קובעים את לימודם בו, כשספר זה מיסב להם את העונג שבת האמיתי!

תחילת יסודו של הספר היה בהערות ומערכות שרשם רבינו לעצמו בדרך לימודו של 'ספר החינוך', כשכוונתו לא היה להוציא לאור עולם מיד, אלא שמשעה שפל שביצעו אינשי דלא מעלי שגנבו הימנו תכריך כתבים שכתב בדם וביזע על הש"ס ועל הפוסקים גרמו לו להוציא את מקצת מחידושיו על ספר החינוך. כשתפוצת הספר, והצלחתו הם כבר היסטוריה לכשעצמה.

כשכך היה מעשה: רבינו חיבר לעצמו בדרך לימודו חיבורים שלמים על הש"ס ושולחן ערוך, והטמינם בביתו במקום שמור ומשומר. אולם מעשה גרם ואינשי שזהירות תלמידי חכמים לא הייתה בראש מעינים גנבו הימנו את חיבוריו אלו, שבהם ראה את ממש חייו ואת תכלית כל עולמו, והשאיירוהו לפליטה אך ורק עם חיבורו על ספר החינוך.

בראות רבינו כל זאת נצטער ביותר עד כדי שנפל למשכב מרוב עצרו ועוגמת נפש על כך, כשכל כמה שניסו לנחמו על גודל שברו מיאן להתנחם מהאבדון הקשה.

הרה"ק רבי חיים מצאנז זי"ע בעל 'דברי חיים' - שהיה אף גיסו מזיווג ראשון - שמע על זאת ונסע אליו לבקרו, לעודדו ולנחמו על זאת. בהגיעו התעניין אצל רבינו האם אכן כל כתביו נגנבו לו עד בלי השאיר מתום, או שמא נשארו לו לפליטה אי אלו כתבים. רבינו ענהו שאכן נשאר אצלו תכריך כתבים שחיבר על ספר החינוך, אולם כמה נחשבים המה אל מול האבדון הגדול בהיגב ממנו רוב תורתו על התורה ועל שולחן ערוך.

הרה"ק מצאנז התעקש לראות ולעין בחיבורו שנשאר לפליטה, ומשיעין בו במבט כל שהוא לא הסתיר את התפעלותו מהחיבור בהתבטאו גדולות ונצורות על ספרו זה, כשהוא דוחק ברבינו להוציא לאור לפחות את חיבורו זה לזכות בו את ישראל הצמאים לדבר ד', וגם לבל יגנב לו שוב ויבכה על לשעבר.

ואכן קיבל רבינו את עצת גיסו ומבחרה הוציא לאור ספרו 'מנחת חינוך' על ספר 'החינוך'.

ומי אז ועד היום אינה פוסקת ישיבה על קברו כאשר אלפים ורבות מישראל נהנים מאורו הדר והמנופה שמתגלה בכל מצוה ומצוה!

רבינו נסתלק ביום א' ס' דלחיות כ"ד אלול תרל"ד.

זכותו הגדולה תגן עלינו ועל כל ישראל! אמן!

מקצת מציטוטי רבותינו זי"ע על רבינו המנחת חינוך זי"ע ועל תורתו

מון הגו"ח מנריסק זצ"ל:

"דברי המנחת חינוך הם כתורה מסיני ממש!"

מון הגאון רבי מאיר אריק זצ"ל:

"מדברי המנחת חינוך אני בא לידי שביעה!"

כ"ק מון הישועות משה מוויניץ זי"ע:

רצונכם בנייעים? הבו נא את ספר המנחת חינוך ונראה נייעם מספר מהו!"

כ"ק מון הרה"ק מוה"ה"א מבעלאז זי"ע:

"הלימוד בספר מנחת חינוך מסוגל לטהרת המחשבה!"

המנחה

מתוך המנחת חינוך,
ערך ומבואר בשפת השו"ת לכל נפש

האם גר צדק נחשב זרעו של אברהם אבינו?

א. מצות הביכורים הוא להביא מראשית כל פרי האדמה בית ד' פנימה, ולהודות להש"ת על כל הטובות אשר גמלנו בקוראנו את כל פרשת הביכורים המבואר בפרשת כי תבוא (דברים כו, א - טו), כאשר מתחילה הוא אומר (פסוק ג'): "הגדתי היום לד"א כי באתי אל הארץ אשר נשבע ד' לאבותינו לתת לנו". ואח"כ מתאר את כל השתלשלות לעשייתנו אשר הטובות אשר היטיב ד' לנו. מארמי אובד אבי, את כל התלואה אשר מצאתי בארץ מצרים ועד לגאלותינו ופדות נפשנו בהביאנו אל הארץ המובטחת!

ב. והנה באשר אומרים בפרשת ביכורים "כי באתי אל הארץ אשר נשבע ד' לאבותינו לתת לנו" נפסק במשנה (ביכורים פ"א, מ"ד): "הגר מביא ואינו קורא, שאינו יכול לומר "אשר נשבע ד' לאבותינו לתת לנו!" שהרי אבותיו נכרים המה, לא מזרע אברהם יצחק ויעקב ולא נשבע להם ד' מעולם על כך, ולכן על אף שהוא מביא ביכורים כמו כל יהודי אחר, מכ"מ אינו קורא, הואיל ואינו יכול לומר שקר בעצמו, שהרי לא נשבע ד' לאבותיו כלל.

ולפני שנתעמק בסוגיא זו חובה עלינו להציג את לשון רבינו החינוך בהקשר להירות מופלגת זו שלא להוציא דבר שקר מפנינו וההשלכות לכך לחיים המעשיים גם כיום הזה, כך: "ומן הענין הזה יש לנו ללמוד בתפילותינו ותחנונינו לפני השם ברוך הוא לדקדק מאד ולהזהר בלשון שלא לומר דבר לפני השם כי אם בדקדוק גדול (כמו דחז"ן בסיבת פטור האשה). וזכור זה בני ושמרהו!"

ג. והנה על אף שבמשנה נפסק מפורש שהגר אינו קורא, הרי שמצינו להרמב"ם בידו החזקה (הלכות ביכורים פ"ד, ה"ג) הפוסק בדיוק ההיפך, שהגר אף הוא קורא, בהסבירו שמכיון שאברהם אינו נקרא שוב "אברהם" משום שהוא אב להמוני גוים, ולו הרי נשבע ד' לתת את הארץ לזרעו, לכן יכול הגר לומר "אשר נשבע לאבותינו לתת לנו", באשר אברהם הוא אבי הגרים, ולו נשבע ד' לתת את הארץ לבני ישראל!

ואף רבינו החינוך צועד בעקבותיו, ללשונו במצותינו: "ועוד אמרו זכרונם לברכה (כנראה חונתנו לדברי הירושלמי דלהלן) בענין זה שהגרים אף על פי שלא נתחלקה להם הארץ מביאין וקורין, כי לאברהם ניתנה תחלה והוא נקרא אב המון גוים, (בראשית יז, ד), כלומר שכל המתגייר נחשב לו כבן!"

ד. וכך הוא לשון הרמב"ם שם: "הגר מביא וקורא, שנאמר לאברהם - אב המון גוים נתתי, הרי הוא אב כל העולם כולו שכונסין תחת כנפי השכינה!" ומסיים הרמב"ם: "ולאברהם היתה השבועה תחלה שיירשו בניו את הארץ!"

הרי לך מפורש דעת הרמב"ם בזה שהגר אף קורא. ומבואר בכסף משנה והרדב"ז (שם) שהרמב"ם דוחה את דברי המשנה המפורשים מכוח דברי הירושלמי, שכן בירושלמי (ביכורים פ"א, ה"ד) מבואר ההיפך, בזה הלשון: "תני גוים רבי יהודה: 'על עצמו מביא וקורא, מה הטעם?' כי אב המון גוים נתתי" - "לשגר מית אב לארץ, מכאן ואילך אב לכל הגוים!" ריב"ל אמר: הלכה כרבי יהודה! אתא עובדא קומי (קמי) רבי אבהו והוה כרבי יהודה! ומסביר הרדב"ז על השורה האחרונה: "כלומר, לא שהיה ביכורים בימי (של רבי אבהו, שהרי בימיו היה היות חוב) אלא לענין מתפלל - (ג' המתפלל) בינו לבין עצמו שיאמר 'אלוקי אבותינו!'"

ה. והנה חז"ן שכל מגמת הרמב"ם ופניו הוא לסייע בידי הגר לקרוא את הפרשה בהביאו את ביכוריו, וא"כ קשים במיוחד דבריו בסוף ההלכה שכתוב: "ולאברהם היתה השבועה תחלה שיירשו בניו את הארץ". בפרט לאור דבריו של הכסף משנה (שם) שמתוך את קושיא כותבו על שורה זו של הרמב"ם: "ומה שכתב ולאברהם הייתה השבועה וכו', כלומר אע"פ שאברהם אב לכל העולם לא נטלו הגרים חלק בארץ, מפני שבתחילה קודם שנאמר לו 'כי אב המון גוים נתתי' היתה השבועה וכו', נמצא שלא זכו בה אלא בניו ממש!" וא"כ לאור דבריו שמתוך קושיא שדבריו אלו של הרמב"ם הם בבחינת 'מעשה לסתור', שכן בראשית ההלכה כותב

הרמב"ם שהגר אף הוא קורא מכוח התייחסותו אחר אברהם אבינו ע"ה, ולמעשה מסיים הוא בשורה הנוגדת לרוח דברים אלו בכותבו שהגר אינו נוחל בארץ. והרי אם כן זו סיבה שלא יקרא מקרא ביכורים, ההיפך מהדברים בתחילה!

וכלשונו של רבינו: "והם דברים תמוהים, דנותן הר"מ טעם לסתור, דע"ז שלא נטלו הגרים חלק לא יקרא, דאינו יכול לומר 'מן האדמה אשר נתת לי כמו אשה!'"

ו. ורבינו מציין שהשגאת אריה בשו"תו (סימן מ"ט) מאריך ליישב קושיא חזקה זו, כאשר ראשית לכל הוא דוחה את דברי הכסף משנה. ואחר, מיישב הוא את דברי הרמב"ם, בכך שכונות הרמב"ם הייתה ליישב קושיא שתינתן אשר תעורר, בעקבות דבריו בריש ההלכה שאברהם אבינו היה אב המון גוים ולכן נכללים הגרים בינותם, ויכולים הם לומר "אשר נשבע ד' לאבותינו לתת לנו", באשר ניהא אברהם אבינו היה אב המון גוים, אבל הרי שאר האבות יצחק ויעקב לא נקראו כן, ולא היו אב המון גוים, וא"כ יצד יכול הגר לומר "אשר נשבע ד' לאבותינו" - לכל האבות, הרי לא כל האבות הקדושים הם אבותיו.

על כך מתרץ הרמב"ם בשורתו האחרונה שבאשר עיקר השבועה היתה לאברהם אבינו, כדחיינו שלא נשבע הש"ת תחילה שיירשו בניו את הארץ אלא לאברהם אבינו, לכן יכול הגר לומר "אשר נשבע לאבותינו", שכן עיקר השבועה היתה לאברהם - אב המון גוים, שהוא נחשב אף אביו.

ז. עד כאן מיישב רבינו את דברי הרמב"ם בהלכותיו. אך עדיין קשה עיקר הענין. שהרי סוף סוף אינו יכול לומר "מראשית כל פרי האדמה אשר נתת לי", שהרי מה שלא יהיה, לא נתחלקה הארץ לגרים בשום מצב, ולא ניתנה להם הארץ!

ואכן במשנה למלך (שם) מקשה קושיא זו: "תמיה לי דאף שיכולין לומר 'לאבותינו', מכ"מ כיון שלא נטלו חלק בארץ, אינם יכולים לומר 'אשר נתת לי', דומיא דאשה, וכתיבם ולוויים אינן קורין אלא מפני שיש להם ערי מגורש. ורבינו עצמו כתב בסוף הלכות מעשר דגרים אינן מתרויין מפני שאין להם חלק בארץ!"

[וגם מקשה שם למה סוף עצמו רבינו הרמב"ם על הירושלמי, אחרי שבתלמוד בבלי ידיו, מסכת בכורות דף טו.) קאמר רב אסי 'כיון דאיכא בכורי הגר דבעי למימר 'אשר נשבע לאבותינו' ולא מצי אמרו!' וא"כ היכי שביק רבינו דברי תלמודא דידן, ופסק כירושלמי? והוא אף מביא מהראשונים ופברט בתוס' מסכת בבא בתרא (פא. ד"ה למיעוטי) שאכן פוסקים כהבבלי שגר אינו קורא, ולכן נשאר הוא בצ"ע בזה על קושייתו זאת האחרונה בדברי הרמב"ם!]

ח. ובמגיה על המשנה למלך מביא הרמב"ם 'כפות תמרים' על מסכת סוכה (לח). שמתרץ התמיהה הכיכוד יכול הגר לומר "אשר נתת לי", ברוח הדברים דלהלן, כפי ניסוח המגיה: "ומהר"ם בן חביב ז"ל תירץ ההילוק (בין ויודיו מעשר שאנו קורא לקריאה בביכורים) הוא משום דגבי ביכורים נקט קרא לישנא דלעתיך דכתיב "אשר נשבעת לאבותינו לתת לנו וכיון שכל יוכל הגר לומר כן, דאע"ג דלא נטלו חלק בארץ, מכ"מ לעתיך לבוא, יטלו הגרים נחלתם בתוך בני ישראל, כמבואר ביהזקאל ... אבל גבי יודיו מעשר דכתיב: "אשר נתת לנו ד' כאשר נשבעת לאבותינו, אין הגר יכול לומר יודיו זה, כיון שלא נטל חלק בארץ!"

אך המנח"ח מקשה עליו, דאכן בדברותינו אלו מיושב הפסוק "אשר נשבעת לאבותינו לתת לנו", אך הפסוק "מראשית כל פרי האדמה אשר נתת לי", אינו מיישב כלל, שכן זהו לשון עתיד לגמרי. וא"כ האין יכול הגר לומר כזאת?

וראה עוד בספרו גופא 'כפות תמרים' (שם) שמביא תירוץ אף על זאת, אך רבינו לא ניהא ליה בתירוץ זה.

ט. ונסיים בלשון הרמב"ן למסכת בבא בתרא (פא. ד"ה והכתיב), אשר ממנו משתמע תירוץ לתמיהתו של רבינו: "וכל הגרים קורין, מפני שהם בני אברהם, וראויים היו לירושיה שלו, אלא שנתחלקה הארץ ליוצאי מצרים, והרי הם כטפלים - שראויים לירש ואין להם!"

ויש לעיין ולהרחיב בהגדרתו זו, אך באשר הגליון קצר והמלאכה ארוכה, נסתפק בזאת לע"ז!

בקיצע'ר

תמצית המצוה דלוי מתוך ספר החינוך

מצות קריאה בביכורים (מצוה תר"ו)

המצוה: "שנצטוונו בהביאנו הבכורים למקדש לקרות עליהם הכתובים אלו הנזכרים בפרשה זו, והן מ"ארמי אובד אבי" עד "הנה הבאתי את ראשית פרי האדמה אשר נתת לי ה'", ועל זה נאמר [דברים כו, ה]: "וענית ואמרת לפני ה' אלהיך וגו' ", וזאת המצוה יקראו זכרונם לברכה [סוטה ל"ב ע"א] מקרא בכורים!" וזהו תמצית מצות קריאה על הביכורים, אכן מצות ההבאה גופא מופיעה היא בפרשת משפטים, שם מוקמה, ושם מוסבים דברי רבינו החינוך עליה, על אף שאף בפרשתנו חוזרת התורה להביא מצות הבאתה לפני שמפורט בה מצות הקריאה עליה. ובאשר לא לחינם נקראת חומש דברים "משנה תורה" אין על כך שום קושי מיוחד, על החזרה האמורה!

המקור: בריש פרשתנו, פרשת כי תבוא (דברים כו, א - טו) מובא כל פרשת הביכורים וקריאתה על הסדר נכון הדק היטב!

הטעם: תכלית הקריאה היא ההודיה והשבח להש"ת בעת הבאת ראשית פרי האדמה, שכן כך ראוי לכל בר ישראל שבהתרגש עליו טובה וברכה מעם אביו שבשמים - עליו להודות להש"ת על כך, וכשהאדם מוציא השבח וההודיה באמרי פיו, הרי שאף מחשבותיו נגרות אחריו (וכפי יסודו הידוע של רבינו החינוך ש"אחרי הפעולות נמשכים הלבבות"), ובכך הוא מודה להש"ת בלבב שלם ועם כל ההתלהבות.

וכפי לשונו הזהב של רבינו: "משרשי המצוה, לפי שהאדם מעורר מחשבותיו ומציייר בלבבו האמת בכך דברי פיו, על כן בהיטיב אליו השם ברוך הוא ובברכו ואת ולעשות פירות, וזכה להביאם לבית אלוהינו, ראוי לו לעורר לבבו בדברי פיהו ולחשוב כי הכל הגיע אליו מאת אדון העולם, ויספר חסדיו יתברך עליו ועל כל עם ישראל דרך כלל. ועל כן מתחיל בענין יעקב אבינו שחלצו האל מיד לבן, וענין עבודת המצריים בנו והצילנו הוא ברוך הוא מידם.

ואחר השבח מבקש מלפניו להתמיד הברכה עליו. ומתוך התעוררות נפשו בשבח השם ובטובו, זוכה ומתברכת ארצו. ועל כן ציינו בדין הוא על זה כי חפץ חסד הוא!"

מיוחד: רבינו מביא ביני המצוה, שהאיש על אף שהיא מביאה ביכורים, מכ"מ אינה יכולה לקרוא פרשת השבח, שכן באמצע הקריאה (פסוק ז') אומרים: "ועתה הנה הבאתי את ראשית פרי האדמה אשר נתת לי ד' וגו'" ואין האישה יכולה לומר זאת, שכן הארץ לא נתחלקה אלא לזכרים ולא לנשים. כך שאינה יכולה לומר "אשר נתת לי!"

לאור הלכה זו מסיק רבינו לקח מיוחד: "ומן הענין הזה יש לנו ללמוד בתפילותינו ותחנונינו לפני השם ברוך הוא לדקדק מאד ולהזהר בלשון שלא לומר דבר לפני השם כי אם בדקדוק גדול (כמו דחז"ן בסיבת פטור האשה). וזכור זה בני ושמרהו!"

מצוה זו נוהגת: בזמן שביט המקדש היה קיים, בארץ ישראל ונוקא. והקריאה היא לזכרים ולא לנשים.

ספרי היסוד העוסקים במצוה זו: משניות מסכת ביכורים, רמב"ם - בספר המצוות: מצות עשה קל"ב, בידו החזקה: הלכות ביכורים. ובמקומות מפורשים בש"ס, ובעיקר בפרק שביעי של מסכת סוטה.

מהיחודיות במצוה זו: על אף שהקריאה וההודיה היא על הבאת הביכורים, חוזרים בקריאה להודות גם למן היותנו לעם, דרך יציאת מצרים והחירות ולהודות להש"ת על כל אשר גמלנו!

עצה טובה קמ"ל: לאור זאת, נראה שעלינו לאמץ גישה זו, שכשרצוננו להודות להש"ת על טובה מסוימת אשר גמלנו, עלינו להזכיר בד בבד ויחד עם זאת גם את כל אשר גמלנו למן היותנו על האדמה עד היום הזה, ולהודות להש"ת על הכול, בכל, מכול!

ועל הכול ד' אלוהינו אנתנו מודים לך!!

"משנבנס אלול... כשכותב אדם אגרת להבירו, צריך לרמז בו בתחילתו או בסופו שהוא מבקש עליו ומברכו שייבה בימי הדיון הבאים להכתב ולהחיות בספר חיים טובים" (קיצור שו"ע סימן קכ"ח ס"ב)

מערכת 'החינוך והמנחה' מאחלת ברכת כתיבה וחתימה טובה לקוראיה, מפיצה ותומכת ולכל בית ישראל.

נשמח לשמוע תגובות, הערות והארות:
054-854-0678 או בדוא"ל: a4146577@gmail.com
כמו"כ ניתן לקבל את הגליון בקביעות ע"י שליחת בקשה לדוא"ל.
גליון החינוך והמנחה יוצא לאור אחת לשבועיים,
הגליון הבא יצא א"ה לקראת ראש השנה תשפ"א הבעל"ט

לומד בו תדיר, וכשהגיע לעמוד העוסק בהלכות שעטנז, בפרשת כי תצא, במצוה תקי"א, ראה לתדמתו קרע בצורת עיגול, כאילו משהו שם אצבע וסובב אותה, והרי הספר הינו חדש, ומה מקום לקרע זה, הרי היטב מקפידים על טיב הספר ושלימותו!?

אין זאת אלא שזה סימן ואת מהשמים. הוא נתן את המעיל לבדיקת שעטנז, והנה מצאו בצווארון חוט פישתל!

שעטנז של ממש!!!

כך הצילתו העיני והלימוד בספרו של רבינו הנצל מהחטא החמור!

ומעיד הרב נתנאל רוזנבלט שליט"א המו"ל את הגליון הנ"ל: "את החור בספר ראה ראיתי - התרגשתי מאוד - נפלאות דרכי ד'."

הלא הוא זכה להציל צדיק מחטאו!"

לקראת יומא דהילולא של רבינו המנחת חינוך ז"ע אנו מציגים לפניכם סיפור נאה, הקלוק מתוך הגליון הנפלא 'נר לשולחן שבת' (כי תצא, תשע"ט), המלמד אותנו בגודל כוח הלימוד בספר הקדוש 'מנחת חינוך', והאין היא מצלת מן החטא!

בעת חלוקת ירושת חפצי הגאון רבי שמחה קסלר בין ילדיו, אחד מבניו ביקש את הספר 'מנחת חינוך', כך אחד עבה, שדפיו מצחיבים מיושן ועמודיו בלויים משימוש...

כאשר שאלוה בני משפחתו לפשר בחירתו זו. סיפר סיפור מפליא, שכשהיה אביו, רבי שמחה בחור ישיבה, בקיץ, שלחו לו הסבא והסבתא ממאנליה מעיל משובח לקראת החורף. והם סיפרו לו שהם מסרות את המעיל לבדיקת שעטנז באנגליה והמעיל יצא נקי משעטנז, ללא חשש.

אך באותו הזמן רבי שמחה קנה את הספר 'מנחת חינוך' והיה